

спрямованість трудового навчання в допоміжній школі. Київ: ТОВ «Імідж». 7. **Яковлева С.** (2006). Психологічні механізми підвищення працездатності розумово відсталих школярів. // *Дефектологія*, 3, 50-52.

### References

1. **Antropova M.V** (1970). *Shkolnaya Hyhyena*. Moscow: Medicine. [in Russian]. 2. **Bondar V.I.**, Rayda K. V. (2010). *Osoblivosti formuvanya trudovoi kompetentnosti rozumovo vidstalih uchniv*. Kyiv. MP Lesya [in Ukrainian]. 3. **Weinrub E.M.**, Pleshazovskaya G.M. (1989). *Optimalnaya rabotosposobnost uchashihsvya vspomogatelnoy shcoli*. Kyiv. Soviet School [in Ukrainian]. 4. **Mersiyanova H.N.** (1983) *Vypolnenie practicheskikh zadaniy chashcimicya vspomogatel'noi shkoly*. Kyiv. Rad. shkola, [in Ukrainian]. 5. **Simko A.** (2019). *Do putannya pro osoblivosti psihomotornoi aktivnosti I struktura rivniv pobudovi ruhiv na priklyadi ditey z porushennyami psihofizichnogo rozvitku*. Zbirnik naukovih prats. *Kamyanets-Podilsky. Medobory-2006, 2019. P.259-269*. [in Ukrainian]. 6. **Hohlina O.P.** (2006). *Korektsiyna spryamovonis't trudovogo navchannya v dopomizhniy shkoly*. Kyiv.: TOV "Imidzh", 176 s. [in Ukrainian]. 7. **Yakovleva S.** (2006). *Psihologichni mechanizmi pidvishennya pratsezdatsnosti rozumovo vidstalih shkolyariv*. *Jurnal "Defektologiya"*, 3, 50-52. [in Ukrainian].

Дата відправлення статті 24.02.2020 р.

УДК 001.891:37.064.1-043.5-056.2/3

DOI 10.32626/2413-2578.2020-16.91-99

**О.І. Дмитрієва**

[dmitroxana@gmail.com](mailto:dmitroxana@gmail.com)

<https://orcid.org/0000-0001-8869-8156>

## ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ СТАВЛЕННЯ ПЕДАГОГІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

**Відомості про автора:** Дмитрієва Оксана, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: правова освіта школярів з порушеннями слуху, психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху у спеціальних та інклюзивних закладах, використання жестової мови у процесі навчання, виховання та розвитку дітей з порушеннями слуху. E-mail: [dmitroxana@gmail.com](mailto:dmitroxana@gmail.com)

**Contact:** Dmitriieva Oksana, PhD, Associate Professor at the Department of special pedagogy and inclusive education of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. Academic interests are: legal education of pupils with hearing impairment, psychological and pedagogical maintenance of children with hearing impairment in terms of special and inclusive schools, the usage of sign language in the process of education and development of children with hearing impairment. E-mail [dmitroxana@gmail.com](mailto:dmitroxana@gmail.com)

**Відомості про наявність друкованих статей на дану тематику. 1. Дмитрієва О.І.** Формування соціальних компетенцій старшокласників з порушеннями слуху в позаурочній діяльності Кам'янець-Подільського БНРЦ Жестова мова й сучасність: зб. наук. праць. К.: О.Т. Ростунов, 2011. Вип.6. С. 190-197. 2. **Дмитрієва О.І.** Методичні рекомендації щодо організації процесу формування правосвідомості старшокласників зі зниженим слухом в умовах інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта: теорія і практика: навчально-методичний посібник / за ред. С.П. Миронової. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. С.53-63. 3. **Дмитрієва О.І.** Комплексний підхід до процесу реабілітації дітей з особливими освітніми потребами у сучасному навчальному закладі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 34: збірник наукових праць / НПУ імені М. П. Драгоманова. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. С.10-15.

**Дмитрієва О.І. Дослідження проблеми ставлення педагогів до взаємодії з батьками учнів з особливими освітніми потребами.** У статті здійснено аналіз результатів дослідження проблеми ставлення педагогів до взаємодії з батьками учнів з особливими освітніми потребами. З'ясовано, що актуальною проблемою сучасної освіти, вирішення якої сприятиме ефективній та результативній діяльності закладів загальної середньої освіти з спеціальним та інклюзивним навчанням, навчально-реабілітаційних центрів є взаємодія педагогів і батьків учнів з особливими освітніми потребами. Результати дослідження засвідчили, що педагоги не завжди усвідомлюють важливість і необхідність співпраці з сім'єю. Значна частина молодих спеціалістів вважають, що саме вони готові до надання необхідних послуг дитині з особливими освітніми потребами, недооцінюючи при цьому роль батьків. Батьки ж, вважаючи, що значно краще знають свою дитину, розуміють і самостійно виховують, відводять працівникам закладу освіти насамперед функцію догляду за дитиною.

Таким чином, у значної частини респондентів спостерігається прагнення до автономності щодо навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами, що не сприяє досягненню позитивних результатів.

**Ключові слова:** взаємодія, діти з особливими освітніми потребами, педагоги, батьки, навчально-реабілітаційний центр, ефективність, діяльність.

**Дмитриева О.И. Исследование проблемы отношения педагогов к взаимодействию с родителями учащихся с особыми образовательными потребностями.** В статье анализируются результаты исследования проблемы отношения педагогов ко взаимодействию с родителями детей с особыми образовательными потребностями. Выяснилось, что актуальной проблемой современного образования, решение которой способствует эффективной и результативной деятельности общеобразовательных учреждений со специальным и инклюзивным образованием, учебно-реабилитационных центров является взаимодействие педагогов и родителей учащихся с особыми образовательными потребностями. Результаты исследования продемонстрировали, что педагоги не всегда осознают важность и необходимость сотрудничества с семьей ребенка. Значительная часть молодых специалистов считают, что готова оказать необходимые услуги ребенку с особыми образовательными потребностями, недооценивая при этом роль семьи. Родители, предполагая, что они гораздо лучше знают своего ребенка, понимают его и могут самостоятельно воспитать, для работников реабилитационного центра оставляют прежде всего функцию надзора за ребенком.

Таким образом, у значительной части респондентов наблюдается стремление к автономности в процессе учебы и воспитания детей с особыми образовательными потребностями, что не способствует достижению положительных результатов.

**Ключевые слова:** взаимодействие, дети с особыми образовательными потребностями, педагоги, родители, учебно-реабилитационный центр, эффективность, деятельность.

**Dmitriieva Oksana. The problem of teachers' attitude to interaction with parents of pupils with special educational problems.** The article analyzes the research results of the problem of teachers' attitude to interaction with parents of pupils with special educational needs. It has been found that the current problem of modern education, solution of which will contribute to the effective and efficient activity of general secondary education institutions with special and inclusive education, education and rehabilitation institutions is the interaction of teachers and parents of pupils with special educational needs.

In the course of the research, the content of the activity of the education and rehabilitation center in relation to the interaction with the pupils' parents was analyzed. We conducted surveys and discussions with the teachers of the education and rehabilitation center in order to identify achievements and difficulties in cooperation with families raising children with hearing and intellectual disabilities, to identify parents' interest in children's achievements,

parents' readiness to follow teacher's advice. Effective forms of interaction between teachers and parents were identified.

The majority of teachers (85%) indicated that there is a category of parents of children with hearing and intellectual disabilities who are reluctant to cooperate with the specialists of the education and rehabilitation center. Only a small proportion of parents (15%) actively cooperate with the institution, are interested in the achievements of their children.

The results of the research show that teachers are not always aware of the importance and necessity of cooperation with family. Many young professionals believe that they are ready to provide the necessary services to a child with special educational needs, while underestimating the role of parents. Parents, considering that they know their child much better, understand and educate themselves, give the employees of the educational institution first of all the function of caring for the child.

Thus, a large number of respondents have a desire for autonomy in the education and upbringing of children with special educational needs, which does not contribute to the achievement of positive results.

**Key words:** *interaction, children with special educational needs, teachers, parents, education and rehabilitation center, effectiveness, activity.*

**Постановка проблеми.** Взаємодія закладу освіти та батьків – складна проблема, що пройшла у своєму розвитку тривалий час, набуваючи різної спрямованості, характеризуючись різними підходами до її розв’язання на різних етапах поступу суспільства. Однак і сьогодні взаємодія двох соціальних інститутів – сім’ї та закладу освіти не втрачає своєї актуальності, наповнюючись новим змістом, що зумовлено процесами, які відбуваються у системі освіти загалом і у сім’ї, зокрема. На важливості проблеми взаємодії сім’ї і закладу освіти наголошується у Законі України «Про освіту», у якому зазначено, що батьки мають право: вибирати навчально-виховний заклад для неповнолітніх дітей; обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування в закладах освіти; звертатися до органів державного управління і громадського самоврядування з питань навчання, виховання дітей, сприяти здобуттю дітьми освіти в загальноосвітніх навчально-виховних закладах[2]. Необхідним компонентом процесу ефективної діяльності закладу освіти є активна взаємодія батьків дітей з особливими освітніми потребами з педагогами закладу.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретико-прикладні аспекти взаємодії батьків і закладів загальної середньої освіти у вихованні дітей висвітлено у працях Т. Виноградової, О. Докукіної, Т. Кравченко, І. Мачуської, Л. Повалій, В. Постового, О. Пухти та інших. Ґрунтуючись на досягненнях сучасної психолого-педагогічної науки, враховуючи практичний досвід та особливості нинішніх реалій, дослідники роблять спробу визначити найбільш актуальні проблеми сімейного виховання дітей

різних вікових категорій, винайти оптимальні способи усунення наявних у ньому недоліків шляхом залучення батьків до співробітництва із закладами освіти, реалізації взаємодії сім'ї та закладу загальної середньої освіти.

Науковцями досліджувалися проблеми виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (М. Виноградова, В. Семіченко, Т. Філічова, Г. Чіркїна та ін.), були розроблені поради батькам дітей з особливими потребами молодшого шкільного віку (В. Бондар та В. Засенко), здійснено аналіз сучасного стану теорії та практики виховання дитини з порушенням психофізичного розвитку у сім'ї (В. Кисличенко), розроблені форми роботи із сім'ями та зверталася увагу на важливість взаємодії батьків із навчальним закладом (С. Миронова). Предметом наукових інтересів українських та зарубіжних дослідників, а також педагогів-практиків є різні аспекти взаємодії корекційних педагогів з батьками дітей з особливими освітніми потребами, зокрема: надання батькам психолого-педагогічної підтримки (М. Беляєва, І. Іванова, Р. Кравченко, І. Левченко, І. Мамайчук, В. Ткачова та ін.); надання батькам психолого-педагогічних знань (Л. Борщевська, Л. Вавіна, В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Скрипник, М. Супрун та ін.); соціально-педагогічна робота з іншими родичами дітей (Т. Єжова, М. Селігман та ін.). Це дає змогу констатувати, що сьогодні спостерігається подальший розвиток і удосконалення взаємодії педагогічних колективів закладів загальної середньої освіти з батьками дітей, які в них навчаються.

Разом з тим, вивчення проблеми ставлення педагогів закладів загальної середньої освіти з спеціальним та інклюзивним навчанням, навчально-реабілітаційних центрів до взаємодії з батьками, які виховують дитину з особливими освітніми потребами потребує подальшого дослідження.

**Мета статті** – здійснити дослідження проблеми ставлення педагогів навчально-реабілітаційного центру до співпраці з батьками дітей з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасна українська система навчання дітей з особливими потребами віддає перевагу принципам, виголошеним Конвенцією про права дитини, зокрема принципам пріоритету сім'ї, взаємин дитини і батьків та максимальної участі батьків у особистісному становленні та розвитку дитини, співучасті сім'ї та освітніх закладів у навчанні та вихованні дитини. Таке бачення ролі сім'ї зумовлює переорієнтацію від навчання переважно суспільного характеру (здебільшого у спеціальних закладах) до сімейно зорієнтованого, що відбувається за безпосередньої активної участі батьків дитини. Лише особистісно-орієнтованому вихованню під силу досягнення особистісно-розвивальної мети, оскільки воно спрямоване на усвідомлення вихованцем себе як особистості[3, с.144].

Сім'я як первинний осередок суспільства забезпечує відтворення та продовження людського роду, вона є джерелом росту та матеріального

добробуту людини, в ній закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, через неї передаються нащадкам духовні цінності досвіду, трудові навички, національні особливості[1, с.178].

Значно більша відповідальність у цьому контексті покладається на сім'ї, у яких зростає дитина з особливими освітніми потребами, в тому числі, з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку. Адже окрім перерахованих функцій на таку сім'ю покладаються завдання набагато складніші, що пов'язано зі створенням особливого мікроклімату, забезпеченням посиленої корекційно-реабілітаційної роботи і, головне, терпіння.

Не всі сім'ї повною мірою реалізують весь комплекс можливостей впливу на дитину. Причини можуть бути різні: одні сім'ї не хочуть займатися вихованням дитини, інші – не вміють цього робити або й не розуміють, для чого це потрібно робити. У всіх випадках необхідна кваліфікована допомога закладу освіти, важливим компонентом діяльності якого є бачення педагогічним колективом в особі батьків союзника, однодумця у вихованні дитини.

Оскільки значну більшість часу діти з особливими освітніми потребами проводять у закладі, важливим є ставлення педагогів цього закладу до проблеми взаємодії із батьками вихованців.

У процесі дослідження нами було проаналізовано зміст діяльності одного із навчально-реабілітаційних центрів України стосовно ставлення педагогів до взаємодії з батьками вихованців центру. Для цього нами було проаналізовано документація закладу освіти (річний план виховної роботи навчально-реабілітаційного центру; календарний план виховної роботи класного керівника класу на навчальний рік (на I та II півріччя; календарний план виховної роботи вихователя класу (на I та II півріччя), у якому навчаються діти з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку. Також нами було проведене опитування педагогів навчально-реабілітаційного центру(заступників директора, класних керівників, вихователів) з метою виявлення досягнень і труднощів у співпраці з сім'ями, які виховують дітей з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку, виявлення зацікавленості батьків у досягненнях дітей, готовності батьків до виконання порад педагогів.

Здійснивши аналіз документації навчально-реабілітаційного центру, нами з'ясовано, що у річному плані виховної роботи закладу виокремлено розділ «Робота з батьками», визначено основні завдання закладу у взаємодії з батьками вихованців, зокрема: ознайомлення батьків із завданнями діяльності педагогічного колективу на новий навчальний рік; дотримання єдиних вимог до учнів у школі та сім'ї; підвищення педагогічної культури і надання психолого-педагогічної допомоги батькам у вирішенні проблем сімейного виховання; залучення батьків до спільної діяльності з дітьми; надання батькам допомоги в коригуванні виховання в сім'ях окремих учнів. організація діяльності загальношкільної Ради

закладу, батьківських комітетів класу; визначені тематика батьківських зборів, а також тематика загальношкільних заходів, які планується провести за участі батьків.

У календарному плані виховної роботи класного керівника класу передбачені різні види і форми роботи з батьками, які планується проводити щомісяця. Так, у вересні це батьківські збори «Ваша дитина стала школярем», вибори батьківського комітету класу; у жовтні – засідання батьківського комітету з метою планування роботи, анкетування батьків «Ми і наші діти», оформлення куточка для батьків; відвідування родин місцевих учнів удома з метою вивчення родинних умов виховання дитини; у листопаді – консультація «Як правильно обладнати робочу кімнату чи куточок школяра», індивідуальні бесіди «Здоров'я Вашої дитини»; індивідуальні бесіди з батьками про важливість відпочинку дітей молодшого шкільного віку, індивідуальні бесіди про адаптацію дітей у навчальному закладі; у грудні – батьківські збори «Успішна адаптація – умова гармонійного розвитку особистості дитини», залучення батьків до Новорічних свят.

У II семестрі передбачено проведення лекторіїв «Такі різні діти», «Батьки – приклад для дітей»; батьківські збори «Значення гри у житті дитини», «Мистецтво спілкування у сім'ї», «Чи варто застосовувати покарання з виховною метою», консультації з тем «Як допомогти дитині вчитися у школі», «Як розвивати пам'ять дитини», «Як розвивати самостійність дитини». По закінченню навчального року класний керівник планує ознайомити батьків із досягненнями дітей та надати індивідуальні поради щодо подолань труднощів у навчанні та вихованні учнів.

У календарному плані виховної роботи вихователя класу виокремлено розділ «Робота з батьками», у якому передбачені основні напрямки індивідуальної та групової роботи з батьками, зокрема: підтримка тісних зв'язків з батьками у процесі організації спільної діяльності та виховання дитини; вивчення матеріального та соціального статусу сім'ї; вивчення родини учнів, проведення психолого-педагогічної діагностики; проведення класних батьківських зборів; організація засідань батьківського комітету; залучення батьків до вирішення дискусійних питань у вихованні дитини; вивчення умов проживання вдома.

Серед заходів, які передбачалося провести у навчальному році, зокрема, передбачалося провести загальні батьківські збори на початку року та батьківські збори «Організація навчально-виховного процесу у центрі. Початок шкільного навчання – важливий етап у житті дитини», а також оформити інформаційний куточок для батьків, провести День відкритих дверей; відкриті уроки та виховні заняття для батьків; зустріч батьків з учителями-предметниками, класними керівниками, вихователями, адміністрацією; класні батьківські збори «Консолідація зусиль педагогів, сім'ї щодо поліпшення всебічного виховання і навчання учнів», організувати та провести заходи за участі батьків «По Україні з краю в край ходить Святий Миколай»(свято до дня Святого Миколая);

засідання батьківського комітету у вигляді «круглого столу» з теми «Телевізор у житті першокласника» (1 кл.); батьківські збори «Розвиток творчого потенціалу учнів та підсумки навчально-виховної роботи за I півріччя».

У II півріччі вихователем заплановані індивідуальні бесіди з батьками щодо привчання дітей до правил особистої гігієни, консультації щодо допомоги дітям у навчанні, організації дозвілля дітей; залучення батьків до спільних виховних заходів «Поспішаймо творити добро», «Великодня писанка», «Травневий дивограй»; «Свято іменинників», «Зроби свій вибір на користь здоров'я».

Провівши бесіду із педагогами школи, нами виявлено, що досягнення єдності педагогічних вимог сім'ї та навчально-реабілітаційного центру покладено на педагогічний колектив. Для цього використовуються різноманітні форми співпраці: індивідуальні, групові, колективні.

Індивідуальні форми роботи дозволяють встановити особистий контакт педагога з усіма батьками, з'ясувати сутність педагогічної позиції сім'ї, тактовно допомогти батькам зрозуміти і виправити помилки, якщо вони є, або використати, зробити надбанням усіх кращий досвід сімейного виховання, або вжити рішучих заходів щодо оздоровлення виховної ситуації в сім'ї.

Найбільш поширеними формами індивідуальної роботи з батьками є бесіди і консультації в школі або під час відвідування педагогом сім'ї учня. Класний керівник проводить і групову роботу. До групи підбираються батьки зі схожих родин. Зокрема, це можуть бути неповні сім'ї, сім'ї, де батькам бракує певних педагогічних знань, родини із стійкими сімейними конфліктами, сім'ї, батьки в яких дуже суворі й надмірно вимогливі, або такі, де немає єдиних вимог з боку батька й матері, тощо. З такими родинами розробляється конкретна програма ліквідації прорахунків у вихованні.

Класні і загальні батьківські збори є основною формою колективної роботи з батьками. Добре підготовлені і проведені батьківські збори сприяють створенню єдиного колективу педагогів і батьків, мобілізації його на розв'язання конкретних проблем життя і виховання дітей у сім'ї.

Разом з тим, варто зазначити, що більша частина педагогів (85 %) зазначили, що є категорія батьків дітей з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку, які неохоче співпрацюють із фахівцями навчально-реабілітаційного центру, пояснюючи це зайнятістю, тим, що вони краще знають усе про свою дитину, тим, що їхня дитина все знає і вміє. За словами педагогів, лише незначна частина батьків (15%) активно співпрацюють із закладом, цікавляться досягненнями своїх дітей, охоче беруть завдання для виконання під час канікул і стараються працювати з дитиною, щоб їх виконати.

Дієвими формами роботи педагоги визнали спільні свята і виховні заходи, разом з тим зазначили, що лише незначна частина батьків беруть активну участь у їх організації та проведенні, допомагають у виготовленні костюмів, обладнання, заохочень. В основному, батьки прагнуть



самоусунутися від взаємодії, уникають участі у заходах, не беруть активної участі у підготовці та під час проведення свят та заходів, стараються, у кращому випадку, постояти в стороні, іноді не цікавляться тим, що відбувається, а просто пасивно очікують завершення дійства, щоб забрати дитину додому.

Результати опитування продемонстрували, що педагоги не завжди усвідомлюють важливість і необхідність співпраці з сім'єю. Значна частина молодих спеціалістів вважають, що вони володіють необхідними знаннями проте, як розуміти дитину, як її навчати, виховувати на науковій основі і недооцінюють роль батьків у цих процесах. Отже, не важливо, якщо батьки виховують дитину не зовсім правильно і перебувають зі своєю дитиною значно меншу кількість часу, ніж педагоги. Така ж думка переважає у значній кількості батьків, які вважають, що значно краще знають свою дитину, розуміють і самостійно виховують. Працівникам реабілітаційного центру батьки відводять роль нагляду, вважають, що у центрі дитина буде ціла і неушкоджена, тому що постійно поряд є хтось із дорослих.

**Висновки.** Результати дослідження засвідчили, що у значній частини респондентів спостерігається прагнення до автономності щодо навчання і виховання дітей з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку, що не сприяє досягненню позитивних результатів. Отже, і працівникам навчально-реабілітаційного центру і членам сім'ї дитини з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку необхідно дійти спільного висновку про те, що важливою умовою повноцінного розвитку, навчання та виховання дитини з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку є співпраця обох сторін задля досягнення позитивних результатів дитини.

Перспективу дослідження вбачаємо у розробці циклу тренінгів для педагогів навчально-реабілітаційного центру та батьків вихованців з порушеннями слуху та інтелектуального розвитку, метою яких буде формування навичок колективної взаємодії.

### **Бібліографія**

**1. Виховання** дитини з порушеннями слуху в умовах сім'ї / за ред. Т.В. Сак. К. : Наук. світ, 2009. 216 с. **2. Закон України** «Про освіту» від 05.09.2017 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. **3. Психолого-педагогічний** супровід дітей з порушеннями слуху та інтелекту / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. К.: ТОВ «Поліпром», 2007. 171с.

### **References**

**1. Vykhovannia** dytyny z porushenniamy slukhu v umovakh simi / za red. T.V. Sak. K.: Nauk. svit, 2009. 216 s. **2. Zakon Ukrainy** «Pro osvitu» vid 05.09.2017 r. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. **3. Psykholohopedahohichniy** suprovid ditei z porushenniamy slukhu ta intelektu / Za red. V.I. Bondaria, V.V. Zasenka. K.: TOV «Poliprom», 2007. 171s.

Дата відправлення статті 22.02.2020 р.